

det meget vel skyldes blandt andet den uigennemskuelige pensionsjungle, fordi disse grupper endnu ikke er bevidste om, at de er fanget i en slags lavindkomstfælde. Desværre savnes fuldstændig en analyse af disse forhold.

Den væsentligste svaghed i bogen ligger efter min vurdering i den anvendte teori, som er præget af en stærk fokusering på de politiske partier, folketinget og regeringen, suppleret med nogle brede marx'ske kategorier og en del normative betragtninger.

Resultatet er for det første, at vi undervejs kommer ind i alle de mange forskelligartede hensyn, der spiller ind i de to typer pensionspolitik, og som spænder fra socialpolitiske forsørgelsehensyn over statsfinansielle overvejelser og betalingsbalancehensyn til diskussioner om kapitalstyring. Hensynenes relative vægt kan man imidlertid vanskeligt danne sig noget billede af på basis af fremstillingen. For overblikkets skyld havde det derfor måske været hensigtsmæssigt at koncentrere kræfterne om de helt væsentlige og lade de øvrige ligge.

For det andet er resultatet, at der hviler et noget statisk præg over afhandlingen, på trods af, at den historiske dimension som nævnt er veludviklet. Der er således ingen steder nogen præsentation af de faktorer, der skaber dynamikken i pensionspolitikken. Derfor er man ikke umiddelbart med baggrund i bogen i stand til at svare på, hvorfor der for nylig er vedtaget en skattereform, som har klare pensionspolitiske implikationer, blandt andet i retning af at begrænse subsidieringen af især de bedst stillede pensionsordninger. Den historiske gennemgang slutter ganske vist allerede med beslutningen om indførelse af realrenteafgift i 1983, men da mulighederne for forandring angives som et væsentligt interesseområde, havde det været ønskeligt i det mindste at få elementer til en forklaring af skattereformens tilblivelse og indhold. Noget tilsvarende gør sig gældende for den begyndende politisering af pensionsspørgsmålene, som kan aflæses blandt andet i LOs „Forslag til en Samlet Pensionsreform“ fra sidste efterår og i Danmarks Sparekasseforenings pensionspolitiske debatoplæg „Hvordan munde mættes og goder og glæder deles“ (maj 1986). Denne mangel kan hænge sammen med, at interesseorganisationerne får en alt for sporadisk behandling i fremstillingen.

Sammenfattende bemærkes det, at Vesterø Jensens afhandling er særdeles stærk i beskrivelsen af grundstrukturen og de lange linjer i dansk pensionspolitik. Den er derfor et nyttigt udgangspunkt for andre, som har behov for at orientere sig i pensionssystemerne. Noget svagere er afhandlingen i beskrivelsen af den pensionspolitiske proces og de korte svingninger på området. Videre undersøgelser og analyser kan derfor med fordel sættes ind her.

Poul Bonde Jensen

Eszter Körmendi, Lisbeth Egsmose og Johannes Noordhoek, *Datakvalitet ved telefoninterview*, København: Socialforskningsinstituttet, studie 52, 1986, 144 s., 85,00 kr.

Siden 1970 har Socialforskningsinstituttet gennemført en række undersøgelser af surveymetoder af stor interesse ikke mindst for de samfundsforskere, der ønsker en

det meget vel skyldes blandt andet den uigennemskuelige pensionsjungle, fordi disse grupper endnu ikke er bevidste om, at de er fanget i en slags lavindkomstfælde. Desværre savnes fuldstændig en analyse af disse forhold.

Den væsentligste svaghed i bogen ligger efter min vurdering i den anvendte teori, som er præget af en stærk fokusering på de politiske partier, folketinget og regeringen, suppleret med nogle brede marx'ske kategorier og en del normative betragtninger.

Resultatet er for det første, at vi undervejs kommer ind i alle de mange forskelligartede hensyn, der spiller ind i de to typer pensionspolitik, og som spænder fra socialpolitiske forsørgelsehensyn over statsfinansielle overvejelser og betalingsbalancehensyn til diskussioner om kapitalstyring. Hensynenes relative vægt kan man imidlertid vanskeligt danne sig noget billede af på basis af fremstillingen. For overblikkets skyld havde det derfor måske været hensigtsmæssigt at koncentrere kræfterne om de helt væsentlige og lade de øvrige ligge.

For det andet er resultatet, at der hviler et noget statisk præg over afhandlingen, på trods af, at den historiske dimension som nævnt er veludviklet. Der er således ingen steder nogen præsentation af de faktorer, der skaber dynamikken i pensionspolitikken. Derfor er man ikke umiddelbart med baggrund i bogen i stand til at svare på, hvorfor der for nylig er vedtaget en skattereform, som har klare pensionspolitiske implikationer, blandt andet i retning af at begrænse subsidieringen af især de bedst stillede pensionsordninger. Den historiske gennemgang slutter ganske vist allerede med beslutningen om indførelse af realrenteafgift i 1983, men da mulighederne for forandring angives som et væsentligt interesseområde, havde det været ønskeligt i det mindste at få elementer til en forklaring af skattereformens tilblivelse og indhold. Noget tilsvarende gør sig gældende for den begyndende politisering af pensionsspørgsmålene, som kan aflæses blandt andet i LOs „Forslag til en Samlet Pensionsreform“ fra sidste efterår og i Danmarks Sparekasseforenings pensionspolitiske debatoplæg „Hvordan munde mættes og goder og glæder deles“ (maj 1986). Denne mangel kan hænge sammen med, at interesseorganisationerne får en alt for sporadisk behandling i fremstillingen.

Sammenfattende bemærkes det, at Vesterø Jensens afhandling er særdeles stærk i beskrivelsen af grundstrukturen og de lange linjer i dansk pensionspolitik. Den er derfor et nyttigt udgangspunkt for andre, som har behov for at orientere sig i pensionssystemerne. Noget svagere er afhandlingen i beskrivelsen af den pensionspolitiske proces og de korte svingninger på området. Videre undersøgelser og analyser kan derfor med fordel sættes ind her.

Poul Bonde Jensen

Eszter Körmendi, Lisbeth Egsmose og Johannes Noordhoek, *Datakvalitet ved telefoninterview*, København: Socialforskningsinstituttet, studie 52, 1986, 144 s., 85,00 kr.

Siden 1970 har Socialforskningsinstituttet gennemført en række undersøgelser af surveymetoder af stor interesse ikke mindst for de samfundsforskere, der ønsker en

nærmere afprøvning i en dansk sammenhæng af en række gængse metodiske opfattelser omkring udvalg, indsamlingsmetoder, bortfald, spørgsmålsformulering, intervieweffekt, holdningsmåling mv. Resultaterne er blandt andet offentliggjort i instituttets studie-serie, der især henvender sig til videnskabeligt interesserede.

Nærværende studie skal ses i forlængelse af det forudgående studie 51, *Brev, telefon, besøg*, fra 1984 hvor Mogens Nygaard Christoffersen undersøger bortfaldsproblemer ved de tre ovennævnte indsamlingsformer. Specielt hvad angår telefoninterviews konkluderer han at muligheden for at foretage repræsentative undersøgelser i Danmark er forbedret betydeligt igennem de senere år. Dette begrundes med at 93 procent af den voksne befolkning har telefon i hjemmet samt at man efter maksimalt 4-5 opkald kan regne med at få kontakt med ca. 90 procent af registrerede telefonindehavere. Problemer med manglende telefondækning eller hemmelige og ikke-listede telefonnumre må dog løses ved supplerende besøgsinterviews.

Den særlige interesse for telefoninterviews skal ses på baggrund af de stigende omkostninger i forbindelse med gennemførelse af besøgsinterviews. Socialforskningsinstituttet har derfor med de private meningsmålingsinstitutter som forbillede siden 1980 gennemført en lang række dataindsamlinger med telefoninterviewet som hovedmetode. Spørgsmålet er imidlertid om dette er forsvarligt når man tager de indvendinger i betragtning, at telefoninterviewet ikke er egnet til undersøgelser, der vedrører vanskelige eller følsomme emner samt at man ikke ved telefonkontakt kan stille særlig mange spørgsmål eller stille spørgsmål uden faste svarkategorier. Det er disse indvendinger som studie 52 tager op til nærmere undersøgelse og det er for denne anmelder et overraskende resultat, at alle indvendingerne med enkelte modifikationer stort set kan tilbagevises.

Resultatet er fremkommet ved at man i forbindelse med to større interviewundersøgelser, den ene en undersøgelse af arbejdsmiljø og sygefravær i P&T, den anden en repræsentativ omnibusundersøgelse, har opdelt de udvalgte i to sammenlignelige grupper, der blev kontaktet med henholdsvis besøg og telefon. Sammenligningerne viser ingen signifikante forskelle ved besvarelse af vanskelige spørgsmål. Kun i forbindelse med indtægtsspørgsmål er der lidt flere manglende oplysninger og der optræder større spredning i familieindkomster ved telefoninterviews end ved besøgsinterviews. I forbindelse med følsomme emner er der i enkelte tilfælde, for eksempel ved selvrapportering af alkoholforbrug og psykosomatiske symptomer, lidt større rapportering af uønskede tilstande ved telefonkontakt end ved besøg. Det er i denne forbindelse en vigtig pointe at den større sociale distance i forbindelse med telefonkontakt måske ligefrem kan give mere ærlig selvrapportering om uønskværdige tilstande og adfærd end den man får ved besøgskontakt. I forbindelse med åbne spørgsmål gives der gennemgående flere og længere svar ved besøgsinterviews end i telefonen, men dette er især i form af „udenomssnak“. Hvad angår varigheden af interviewet er der tilsyneladende ikke de store problemer ved telefonkontakt, da begge undersøgelser havde en kontaktvarighed på over en halv time.

Studiets konklusion er „at telefoninterviewet er et forsvarligt alternativ til besøgsinterviewet, hvis der i spørgeskemakonstruktion og interviewing tages hensyn til de særlige krav, telefonmediet stiller“. Her tænkes blandt andet på, at man kan overvinde normen om at man bør fatte sig i korthed i telefonen, hvis man beder svarpersonen om at give sig god tid til at besvare åbne spørgsmål.

Behandlingen af de enkelte temaer i bogen tager på grundig og velskrevet måde udgangspunkt i den internationale litteratur om emnet, og argumentationen ud fra de præsenterede empiriske resultater virker overbevisende. Det eneste tilfælde, hvor jeg er uenig med forfatterne i fortolkningen af resultaterne, er i forbindelse med spørgsmål til P&T-medarbejderne om tilfredshed med arbejdspladsforhold. Det viser sig her, at man ved telefonkontakt i forhold til besøg er signifikant mere tilfreds med mulighederne for personlige telefonsamtaler i arbejdstiden, mere utilfreds med mulighederne for at komme for sent, mere tilfreds med mulighederne for at gå hjem før tiden samt mindre tilfreds alt i alt med P&T som arbejdsplads. Disse forskelle udlægges af forfatterne som usystematiske, men hvis man tager hensyn til, at de faktiske muligheder for personlige telefonsamtaler og for at gå før tiden formodentlig er bedre end mulighederne for at komme for sent, støtter resultaterne vel snarere fornemmelsen af at man på grund af den større sociale distance ved telefoninterviews er mere ærlig i retning af at tilkendegive meninger som kunne støde an ved ansigt-til-ansigt kontakt.

Søren Risbjerg Thomsen

Claus Madsen og Bent Schou, *Frikommuner i Danmark – forsøg med det kommunale selvstyre*, København: Forlaget Politiske Studier, 1986, 179 s., 45.00 kr.

Da indenrigsminister Britta Schall Holberg på Kommunernes Landsforenings delegeretmøde i juni 1984 lancerede frikommuneideen kom det nok som en overraskelse for de fleste. Mange var skeptiske. Hvad var dette for noget? Var det et forsøg på at bortlede opmærksomheden fra den stramme statslige styring af kommunernes økonomi? Var det blot et middel til at gennemføre flere nedskæringer i den offentlige sektor? Eller ville der blive tale om liberale og spændende eksperimenter, der ville kunne "bevise", at regering og folketing burde gennemføre den 2. decentraliseringsbølge, 1980ernes pendent til 1970ernes kommunalreform?

Endnu inden frikommuneforsøget er gået i gang for alvor, foreligger den første undersøgelse heraf, gennemført af Claus Madsen og Bent Schou, Københavns Universitet med støtte fra Statens samfundsvidenskabelige Forskningsråd. Undersøgelsen kan naturligvis ikke svare på, hvad de mange eksperimenter vil medføre; men undersøgelsens forfattere ser generelt meget positivt på frikommuneforsøget. Det karakteriseres som meget liberalt og decentralt med få begrænsninger og præget af stor tolerance og åbenhed fra centraladministrationens, regeringens og folketingets side. Denne første bog fra forfatternes projekt tager fat i tre spændende emner.

Det første emne er frikommuneforsøgets formål og tilblivelsesproces. Den traditionelle måde at reformere den offentlige sektor på er at nedsætte en lovkommission eller et udvalg, der gennemanalyserer det pågældende område, hvorefter Folketinget vedtager en lov. Forsøgsvirksomhed kan betragtes som et alternativ hertil, idet man gennem forsøg kan indhøste erfaringer med, hvordan konkrete foranstaltninger vil virke i praksis. Kendte eksempler herpå er ungdomsgarantiforsøget og forsøget med faste kontanthjælpsydelse. Forsøg kan imidlertid, påpeger forfatterne, have andre formål: